

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-47-23>

УДК 631.158:005.21

Нечитайло Вероніка Володимирівна

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу інвестиційного
та матеріально-технічного забезпечення,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7098-0441>

Veronika Nechytailo

National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

**СТАН РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ****STATE OF DEVELOPMENT OF NATIONAL FARMS
IN CONDITIONS OF INSTABILITY**

Анотація. У статті досліджено формування фермерських господарств у відповідності із законодавством України, а також основні етапи їхнього становлення та трансформації. Обґрунтовано стан розвитку національних фермерських господарств в умовах нестабільності. Проаналізовано динаміку кількості фермерських господарств України та площі сільськогосподарських угідь у їхньому користуванні, оплату праці найманим працівникам, стан сільськогосподарської техніки, зібрані площі, врожайність основних сільськогосподарських культур та виробництво продукції рослинництва і тваринництва. Виокремлено джерела фінансування капітальних інвестицій фермерів. Здійснений аналіз структури капітальних інвестицій у сільському господарстві в розрізі малих та мікропідприємств та відображено структуру фінансового результату їхньої діяльності.

Ключові слова: фермерські господарства, нестабільність, джерела фінансування, капітальні інвестиції, фінансовий результат.

Summary. Farms are an important form of management in agriculture, which has become widespread in the world. Development of agriculture in most developed countries of the world is carried out on the basis of the farming system. The purpose of the article is to investigate the state of development of national farms in conditions of instability. The author researched the formation of farms in accordance with the legislation of Ukraine. The main 5 stages of their formation and transformation are analyzed in particular, 1. mass creation; 2. approval of the farming system; 3.1. acceleration of the processes of growth and concentration of their land uses, purchase of technical and other fixed assets, attraction of additional capital, 3.2. capital concentration processes are slowing down, and in order to reduce the tax burden farms are partially transformed into personal peasant farms; 4. decrease in the number of farms, the growth of their land use areas, slowing down the rate of quantitative development of the material and technical base and strengthening of qualitative transformation trends in production potential; the fifth stage has begun provoked by the war, the economic consequences of which caused significant damage to the production and income of farmers. However, the situation of farmers improved in 2023, farmers received financial support from both the state and international donors – preferential lending, grants for business development, free seeds and fertilizer. The state of development of national farms in conditions of instability is substantiated. The dynamics of the number of farms in Ukraine were analyzed and the area of agricultural land in their use, wages to employees, condition of agricultural machinery, collected areas, yield of the main agricultural crops and production of plant and animal products. Sources of financing capital investments of farmers are singled out. It has been studied that statistical data on small enterprises reflect trends of change and the level of indicators of economic activity of farms. Therefore, calculations of the efficiency of the activities of Ukrainian farms were carried out based on the data of small enterprises. The analysis of the structure of capital investments in agriculture in terms of small and micro enterprises was carried out and the structure of the financial result of their activity is reflected.

Keywords: farms, instability, sources of financing, capital investments, financial result.

Постановка проблеми. В Україні сформовано багатоукладну економіку, у якій фермерські господарства займають важливе місце. Їхня діяльність сприяє повнішій зайнятості селян, отриманню ними додаткових доходів, соціальних та інших ефектів, а також формуванню продовольчої безпеки держави. Проте в останні роки умови економічної діяльності фермерських господарств

манню ними додаткових доходів, соціальних та інших ефектів, а також формуванню продовольчої безпеки держави. Проте в останні роки умови економічної діяльності фермерських господарств

у національній аграрній економіці були недостатньо сприятливими. Війна завдала значних збитків фермерам, відбулось масштабне руйнування сільськогосподарської інфраструктури, зруйновано та побито сільськогосподарську техніку, знищено та викрадено готову сільськогосподарську продукцію, заміновано поля та знижено обсяги виробництва. Фермерам на деокупованих територіях господарську діяльність доводиться починати практично з нуля. Дані обставини обумовлюють актуальність теми дослідження та необхідність подальшого вивчення стану національних фермерських господарств в умовах нестабільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження стану розвитку національних фермерських господарств здійснює ряд науковців. Зокрема, К. І. Левчук в історичному аспекті дослідив процес розвитку фермерських господарств України. Організаційно-економічний механізм управління підприємствами сімейного бізнесу вивчав Ю. В. Солоненко. Тенденціям та перспективам розвитку фермерських господарств значну увагу приділили Л. А. Беляєв, В. Ільчук, Т. Шпомер, О. Шубравська та О. А. Горобченко. Основи функціонування малого аграрного підприємства та ефективності його діяльності в сучасних умовах дослідили Д.В. Неміш та М. М. Гуменюк. Оцінку ефективності господарювання малих фермерських господарств на сільських територіях здійснили О. Г. Вітряк та В. А. Ткачук. Пропозиції щодо підготовки працівників фермерських господарств України підготували М. Г. Ростовський і О. А. Чумаченко. Вивчаючи аспекти покращення виробничої діяльності фермерського господарства з використанням економіко-математичних методів А. І. Білоног і М. О. Левіна-Костюк оптимізували структуру посівних площ фермерських господарств. Тим не менш, проблеми фермерських господарств в умовах нестабільності, які

через війну значно посилились, ґрунтовно не досліджувалися.

Мета статті: дослідити стан розвитку національних фермерських господарств в умовах нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фермерські господарства як форма господарювання, виникли і сформувалися у процесі аграрної реформи після прийняття Закону України «Про селянське (фермерське) господарство», введеного в дію Постановою ВР № 2010–ХІІ від 20.12.1991 року (ВВР, 1992, № 14 ст. 187) [1]. Пізніше зазначений Закон втратив чинність на підставі Закону України «Про фермерське господарство» № 973–ІV від 19.06.2003 р. (ВВР, 2003, № 45, ст. 363), яким визначено правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств, як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільськогосподарства України [2]. У преамбулі нової редакції відповідного закону (чинний документ 973–ІХ – від 20.10.2021 р.) зазначено, що він спрямований на створення умов для реалізації ініціативи громадян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України.

Діяльність фермерських господарств України зумовлена трансформацією економічних відносин у сільському господарстві, відбувалась поетапно (табл. 1).

Тому динаміка кількості фермерських господарств України та площ сільськогосподарських угідь у їхньому користуванні вирізняється по роках (рис. 1).

У фермерських господарствах основним видом компенсації найманим працівникам є грошова

Таблиця 1 – Етапи створення та діяльності фермерських господарств

№ п/п	Етапи	Характеристика етапів
I	1992–1995 рр.	масове створення фермерських господарств
II	1996–2000 рр.	утвердження фермерського укладу
III	2001–2008 рр.	прискорення процесів зростання та концентрації їх землекористувань, придбання технічних та інших основних засобів, залучення додаткового капіталу
	2004–2008 рр.	проте у зазначений період процесу концентрації капіталу уповільнюються, а з метою зменшення податкового навантаження фермерські господарства частково трансформуються в особисті селянські господарства
IV	2009 р. і 2021 рр.	зменшення чисельності фермерських господарств, зростання площ їх землекористувань, уповільнення темпів кількісного розвитку матеріально-технічної бази та посилення тенденцій якісних перетворень у виробничому потенціалі
Початок V	2022 р., 2023 р.	Початок п'ятого етапу був спровокований війною, економічні наслідки якої завдали значної шкоди виробництву та доходам фермерів. Проте становище фермерів покращилось у 2023 р., вони отримали фінансову підтримку як держави, так і міжнародних донорів – пільгове кредитування, гранти на розвиток бізнесу, безкоштовне насіння та добриво.

Джерело: узагальнено автором

компенсація, яка може виплачуватися у формі заробітної плати, виплат на відпустку та роботу понад норму, а також бонусів. За даними Державної служби статистики України середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників у сільському господарстві в середньому по Україні у 2015 р. складала – 3140 грн, відповідно у 2019 – 8738, 2020 – 9734, 2021 – 11733 та воєнному 2022 – 12243 гривень.

Розвиток фермерських господарств залежить насамперед від наявності матеріально-технічних засобів, основою яких є матеріальні вкладення – капітальні інвестиції. Середньорічна частка власних джерел фінансування капітальних інвестицій, до війни, у сільському господарстві, зокрема і фермерських господарств, у середньому за 2018–2021 рр. склала 89,8%, а кредитів банків – 9,9%. На бюджетне фінансування й іноземні джерела у цей час припало лише 0,3% [7, с. 46].

Однак під час війни у структурі джерел фінансування капітальних інвестицій фермерських господарств сформувались значні зміни. Фермери у 2023 р. отримали підтримку як держави, так і міжнародних донорів. Пільгове кредитування, гранти на розвиток бізнесу, а також просто безоплатні насіння та добрива (рис. 2).

Аналіз рис. 2 показує, що у 2023 р. у структурі джерел фінансування фермерських господарств спостерігаються певні зміни. Проте, основним джерелом залишаються власні кошти фермерських господарств (73,4%), у зв'язку з війною фермерські господарства почали підтримувати світові донори, з'явилися грантові програми для підтримки сімейних фермерських господарств (13,3%). Державна підтримка складає – 10,3%, а пільгове кредитування – 3 відсотки.

Статистичні дані по малих підприємствах відображають тенденції змін та рівень показників економічної діяльності фермерських господарств. Тому розрахунки ефективності від діяльності фермерських господарств України здійснені за даними малих підприємств.

Негативною особливістю інвестиційного процесу в українському сільському господарстві в умовах його нестабільності й обмеженості джерел фінансування стало зменшення участі в ньому малого агробізнесу, зокрема і фермерських господарств (табл. 2).

В таких умовах значна частина фермерських господарств не мають достатніх можливостей для вибору незалежної власної цінової політики, оскільки вона значною мірою підпорядкована ціновій політиці переробних підприємств та рин-

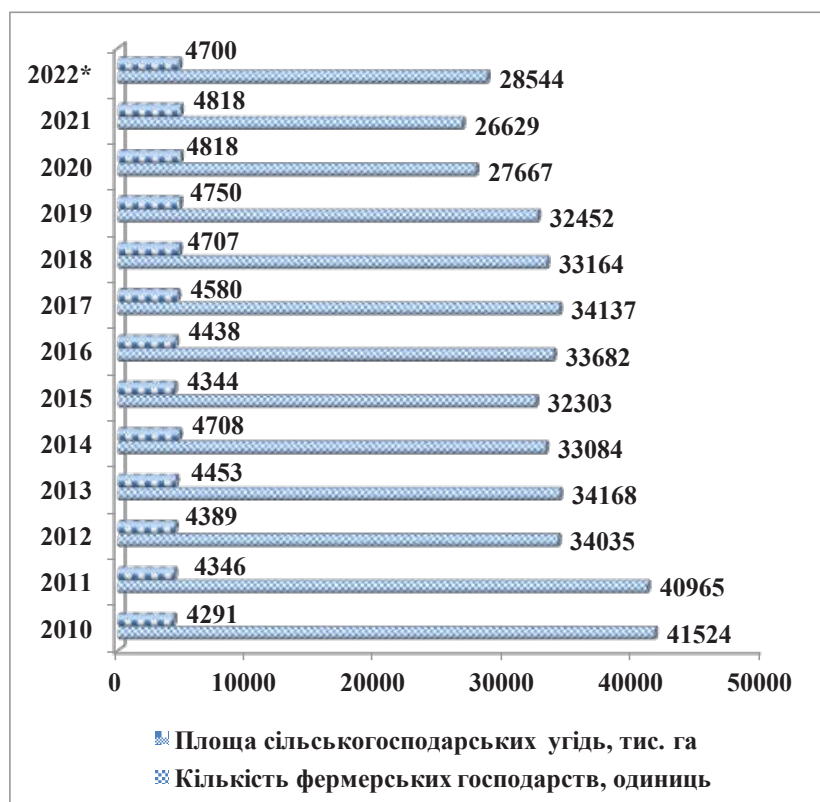

Рисунок 1 – Динаміка кількості національних фермерських господарств та площі сільськогосподарських угідь у їхньому користуванні, 2010–2022 р.

Джерело: дані Державної служби статистики України за відповідні роки [3], 2022 р.* – [4; 5]

кових посередників. За даними Державної служби статистики України, у 2022 р. середня ціна реалізації однієї тонни виробленої продукції фермерськими господарствами складала: зернових і зернобобових – 6400 грн, олійних культур – 15037 грн, цукрового буряка – 1572 грн, картоплі – 4520 грн, овочі – 14025 грн, плоди та ягоди – 8126 грн. Продукція тваринництва, зокрема молоко реалізовувалось по ціні 10969 грн за тонну, вовна по ціні 8327 гривень за одну тонну, яйця – 2328 за 1000 штук.

Важливою ознакою при виробництві продукції рослинництва є зібрана площа, з якої за даними бухгалтерського обліку оприбутковується валовий збір продукції, обліковуються витрати на виробництво, а також визначається площа, з якої фактично зібрано урожай (табл. 3).

Аналіз даних табл. 4 свідчить, що в Україні загальні зібрані площі зернових

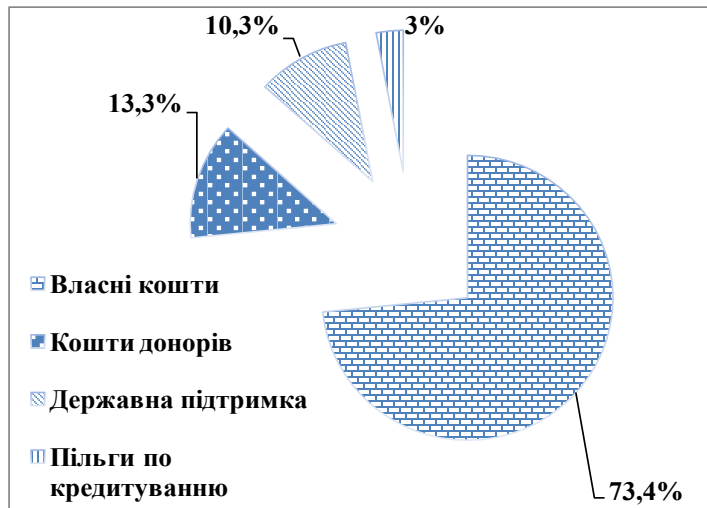

Рисунок 2 – Джерела фінансування капітальних інвестицій фермерських господарств, 2023 р.

Джерело: анкетне опитування вибіркового фермерських господарств Черкаської області Уманського району

Таблиця 2 – Динаміка структури капітальних інвестицій у сільське господарство в розрізі малих та мікропідприємств 2010–2021 рр.

Рік	Усього	Капітальні інвестиції малих сільськогосподарських підприємств у % до їх загального показника	
		малих	з них, мікропідприємств
2010	100	19,2	3,5
2011	100	-	-
2012	100	27,3	7
2013	100	29,1	6,9
2014	100	32	8,4
2015	100	37,3	8,8
2016	100	44,3	12,1
2017	100	42,9	10,1
2018	100	37,5	9,3
2019	100	32,5	5,7
2020	100	31,8	1,4
2021	100	32,6	2,1

Джерело: розраховано за даними Державної служби статистики України [8]

Таблиця 3 – Площа, з якої зібрано врожай основних сільськогосподарських культур фермерських господарств України, тис. га

Показник	Рік						2022 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові культури – всього	2146	2288	2610	2582	2815	2010	93,7
Цукрові буряки (фабричні)	46,0	14,7	9,0	9,6	9,4	9,5	20,7
Соняшник	899	1040	1265	1366	1402	1095	121,8
Картопля	10,1	7,7	4,2	5,6	6,0	4,7	46,5
Овочі	13,3	8,9	8,1	7,7	7,0	3,8	28,6
Плоди та ягоди	7,4	9,8	11,9	10,2	10,2	8,8	118,9

Джерело: дані Державної служби статистики України за відповідні роки [3]

та зернобобових впродовж аналізованого періоду зменшились на 6,3%, цукрових буряків – 79,3, картоплі – 53,5% та овочів на 71,4 відсотки. Разом з тим зібрані площі соняшнику та плодів і ягід підвищились на 21,8 та 18,9 відсотка

Важливим показником функціонування фермерських господарств є урожайність, яка розраховується виходячи з валового збору основних, повторних і міжрядних посівів та фактично зібраної площі (табл. 4).

Із даних табл. 4 видно, що урожайність основних сільськогосподарських культур національних фермерських господарств кожного року змінюється, що свідчить зокрема про вплив погодних та інших умов. Так, урожайність зернових і зернобобових культур впродовж аналізованого періоду постійно коливається. У 2022 р. порівняно з 2010 р. вона збільшилась на 90,9%. За аналогічний період урожайність овочів та цукрових буряків зросла на 69,5% і 134,2% відповідно. Підвищенню урожайності всіх сільськогосподарських культур у фермерських господарствах сприяє використання мінеральних та органічних добрив.

Продукція рослинництва має надзвичайно важливе національне значення. Деякі продукти споживаються в натуральному вигляді, інші, і це значна частина, використовуються як сировина для галузей легкової і харчової промисловості, а частина як корми для тварин. Дані щодо виробництва фермерськими господарствами України продукції сільськогосподарських культур наведено в табл. 5.

Аналіз даних табл. 5 свідчить, що важливе місце серед виробництва продукції сільськогосподарських культур у фермерських господарствах України посідає зернове й зернобобове виробництво, яке становить основу рослинництва і всього сільськогосподарського виробництва. Його виробництво протягом аналізованого періоду досить швидкими темпами зростає і у 2022 р. порівняно з 2010 р. відбулось зростання на 79%. Хороші показники у 2022 р. дає виробництво соняшнику (зросло на 72%) і плодів та ягідних культур (281%). Виробництво цукрових буряків та овочевих культур у 2022 р. порівняно з базовим 2010 р. зменшилось на 52%.

В Україні внаслідок війни значно втрачено поголів'я майже всіх видів сільськогосподарських тварин, зокрема свиней, овець та кіз, коней, а також птиці та бджолосімей (табл. 6).

Аналіз табл. 6 показує, що поголів'я ВРХ у фермерських господарствах України з 2010 р. до 2022 р. зросло на 17% відповідно корів на 23%. У зв'язку з війною значно скоротилось поголів'я свиней (–16%), овець та кіз (–31%), коней (–85%), бджолосімей (–44%). Знищення країною-агресором птахофабрик «Чорнобаївка», «Чорнобаївка нова», «Ареал-Снігурівка», розбомблення Київської птахофабрики, пошкодження Макарівської та інших призвело до нестачі курячих яєць у країні у перший рік війни.

Джерелом капітальних інвестицій залишаються власні фінансові ресурси господарств, зокрема прибуток. Структура фінансового результату діяль-

Таблиця 4 – Динаміка урожайності основних сільськогосподарських культур у фермерських господарств України, ц/га

Показник	Рік						2022 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові культури – всього	21,9	33,4	44,0	37,4	50,4	41,8	190,9
Цукрові буряки (фабричні)	250,8	422,3	502,8	445,1	549,6	587,4	234,2
Соняшник	13,4	20,8	24,5	18,0	23,6	19,0	141,8
Картопля	159,5	163,2	196,9	196,8	215,5	226,7	142,1
Овочі	159,2	316,3	368,3	373,9	346,7	269,8	169,5
Плоди та ягоди	49,7	69,8	83,7	86,8	154,9	154,4	310,7

Джерело: дані Державної служби статистики України за відповідні роки [3]

Таблиця 5 – Виробництво продукції сільськогосподарських культур у фермерських господарствах України, тис. т

Показник	Рік						2022 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2019	2020	2021	2022	
Зернові та зернобобові культури – всього	4703	7650	11490	9649	14195	8407	179
Цукрові буряки (фабричні)	1155	619	460	423	517	550	48
Соняшник	1209	2167	3099	2465	3309	2079	172
Картопля	161	126	94	113	130	108	67
Овочі	212	283	294	291	243	101	48
Плодові та ягідні культури	37	68	100	91	161	141	381

Джерело: дані Державної служби статистики України за відповідні роки [3]

Таблиця 6 – Динаміка поголів'я худоби та птиці у фермерських господарствах України, тис. голів, 2010–2022 рр.

Показник	Рік						2022 р. до 2010 р., %
	2010	2015	2019	2020	2021	2022	
На кінець року; тисяч голів							
ВРХ	95,3	106,3	103,3	104,0	110,4	111,4	117
у т.ч. корови	37,4	41,7	42,9	43,6	46,7	45,9	123
Свині	294,1	276,1	284	292,9	279,5	247,6	84
Вівці та кози	57,9	43,5	36,1	34,9	36,7	40,1	69
Коні	3,3	1,6	1,0	0,8	0,6	0,5	15
Кролі	0,8	4,3	1,5	1,7	3,5	к	
Птиця	2878	2539	4535,2	4749,9	5167,1	1590,2	55
Бджолосім'я, тис	8,8	5,6	4,6	5,6	6,0	4,9	56

Джерело: дані Державної служби статистики України за відповідні роки [8]

Таблиця 7 – Структура фінансового результату діяльності малих та мікропідприємств у сільському господарстві, 2010–2022 рр., %

Рік	Усього джерел	малі	зокрема мікропідприємства
2010	100	13,5	1,0
2011	100	-	-
2012	100	29,4	7,1
2013	100	28,4	7,3
2014	100	32,9	6,9
2015	100	33,4	9,2
2016	100	39,6	11,3
2017	100	37,1	6,0
2018	100	30,3	7,0
2019	100	21,1	6,3
2020	100	40,0	13,2
2021	100	37,0	10,6
2022	100	33,1	7,7

Джерело: розраховано за даними Держстату України [9]

ності малих та мікропідприємств у сільському господарстві у 2010–2022 рр. наведено в табл. 7.

При існуючих економічних відносинах лівова частка чистих доходів від реалізації сільськогосподарської продукції сільськогосподарських виробників через ціновий механізм перетікає в посередницькі структури, зокрема експортоорієнтовані транснаціональні компанії, що зважає на можливість формувати джерела фінансування інвестицій. У цих умовах фермерські господарства намагаються досягти окупності витрат шляхом збереження порівняно низьких рівнів оплати праці працівників і ставок орендної плати за використовувані земельні ділянки громадян, які й несуть основний тягар викривлених економічних відносин [7, с. 50].

Досягнення сталого розвитку фермерських господарств потребує подолання чинників, що продукують нестабільність, та здійснення комплексу заходів державного значення на основі дієвої аграрної політики.

Висновки. У складних умовах сьогодення для забезпечення подальшого беззбиткового виробництва фермерські господарства мають посилити режим ощадливого використання матеріальних ресурсів при одночасному запровадженні інноваційних рішень та розумного менеджменту й планування.

У період війни доцільно надавати бюджетну допомогу на розмінування сільськогосподарських земель і відновлення зруйнованого майна фермерських господарств. Відновити Програму часткової компенсації вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва й поширити дію цієї програми на міні-техніку та обладнання для малих фермерських господарств. Особливо важливо розширити кредитну підтримку інвестиційних проектів малих та середніх фермерських господарств, а також сформувати механізм компенсації втрат капітальних інвестицій у фермерських господарствах внаслідок військової агресії.

Список використаних джерел:

1. «Про селянські (фермерські) господарства» : Закон України від 20 грудня 1991 року № 2009–XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992. № 14. С. 186.
2. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 р. № 973–IV (ВВР, 2003, № 45, ст. 363). URL: zakon.rada.gov.ua/qo973-15
3. Сільське господарство України : статистичний збірник за 2022 р. / Державна служба статистики України; за ред. О. Прокопенко. Київ, 2023. 162 с.
4. Кількість активних підприємств за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника. 2022. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
5. Новий законопроект зобов'язує фермерські господарства впродовж п'яти років перетворитися на ТОВ або припинити діяльність : веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697907/>
6. Агросектор України зазнав \$8,7 млрд збитків за рік війни. URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/agrosector-ukrajini-zaznav-8-7-mlrd-zbitkiv-za-rik-viyn>
7. Zakharchuk, O., Kisil, M., Nechytailo, V. The state and prospects of investing in the development of agriculture in conditions of instability. *Ekonomika APK*. 2022. 29(6). P. 41–56. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202206041>
8. Капітальні інвестиції підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2021). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
9. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства (2010–2022). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

References:

1. "Pro selianski (farmerski) hospodarstva" : Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 1991 roku No. 2009–XII ["On peasant (farming) farms": Law of Ukraine dated December 20, 1991 No. 2009–XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady*. 1992. No. 14. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2009-12#Text> (in Ukrainian)
2. Pro fermerske hospodarstvo : Zakon Ukrainy vid 19.06.2003 r. No 973–IV (VVR, 2003, No. 45, st. 363) [On farming: Law of Ukraine dated 19.06.2003 No. 973–IV (VVR, 2003, No. 45, Article 363)]. Available at: zakon.rada.gov.ua/qo/973-15 (in Ukrainian)
3. Prokopenko O. (ed.) (2023) Silske hospodarstvo Ukrainy: statystychnyi zbirnyk za 2022 r. [Agriculture of Ukraine: statistical collection for 2022]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (in Ukrainian)
4. Killist aktyvnykh pidprijemstv za orhanizatsiino-pravovymy formamy hospodariuvannia z rozpodilom za oznakoju stati kerivnyka [The number of active enterprises by organizational and legal forms of business with distribution by the gender of the manager]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
5. Novyi zakonoproiekt zoboviazuie fermerski hospodarstva vprodovzh piaty rokiv peretvorytysia na TOV abo pryynyty diialnist [The new draft law obliges farms to transform into LLCs or cease operations within five years]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/03/13/697907/> (in Ukrainian)
6. Ahrosektor Ukrainy zaznav \$8,7 mlrd zbytkiv za rik viiny [The agricultural sector of Ukraine suffered \$8.7 billion in losses during the year of the war]. Available at: <https://agroportal.ua/news/ukraina/agrosector-ukrajini-zaznav-8-7-mlrd-zbitkiv-za-rik-viyn> (in Ukrainian)
7. Zakharchuk O., Kisil M., and Nechytailo V. (2022) The state and prospects of investing in the development of agriculture in conditions of instability. *Ekonomika APK*, 29(6), pp. 41–56. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202206041>
8. Kapitalni investytsii pidprijemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidprijemstva (2010–2021) [Capital investments of enterprises by type of economic activity with distribution into large, medium, small and micro enterprises (2010–2021)]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)
9. Finansovi rezultaty do opodatkuvannia pidprijemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidprijemstva (2010–2022) [Financial results before taxation of enterprises by type of economic activity with distribution into large, medium, small and micro enterprises (2010–2022)]. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua> (in Ukrainian)

Стаття надійшла до редакції 24.11.2023